

nyessége társául hajlandó szegődni az olvasó. Mert vitát, továbbgondolást, óhatatlanul inspirál e — szerzőjétől is nyilván folytatandó — munka, ám ehhez illő legelőbb szellemiségéből okulunk. (Szépirodalmi.)

BÉCSY ÁGNES

Kalász Márton: Téli bárány

„Körülnézhetnél kicsit, mi van az innen kitelepített svábokkal, hogyan élnek... amiből jó kis riporttörténetet tartalékolhatnánk. Olyan jóízű honvágy-színeket, fiam, ha azt lehetne.” — Ezzel a megbízással küldte Berlinbe Mess András, a pályakezdő író a főszerkesztője 1957 táján, Kalász Márton regényében, miután már végigkövette a szülőföld, a Duna melléki sváb falu lakóinak életét a harmincas-negyvenes évek fordulójától 1956-ig. Életüket inkább, mint történetüket — a történelemmel szemben az író éppoly tartózkodóan távolságot tart, mint magával az önéletrajzi indíttatású történettel is.

Ábrázolásmódja gyakran emlékképszerű, különösen az első, sok esztenőd történéseit összegző fejezetekben rég ellesett apró mozdulatok, pár szóba tömörített, pillanatra kimerevített rövid mozgások adják ezt a hatást.

Két nézőpont váltogatja egymást fejezetenként: egyes szám harmadik személyű narrációban kapjuk a középparaszti Probst-család, Probst Pauli és Kovács Vroni élettörténetét, illetve egyes szám első személyben, Probsték keresztfia, Mess András szájából a Mess-család krónikáját. Ez azért fontos, mert a harmadik személyű elbeszélés a másik első személyét is módosítja valamelyest, tovább erősíti a fikciót; így nemcsak „több fér” a regénybe, hanem minden szempontból józan, szemérmes distancia válik lehetővé. Az Epilógus feliratú záró fejezetben pedig már Mess András is harmadik személyben ábrázolt szereplő — a középpontba viszont éppen ekkor kerül: az ő rövid, sum mázatos fejlődéstörténete zárja le a regénynek már a 3. fejezetben tisztán föl bukkant alapmotívumát: mik az élet lehetőségei abban a szűkre vont körben melynek ábrázolására a regény szándékkal szorítkozott.

Nemzeti történelmet keresve lapjain a még élő kollektív történelmi képzetkincsből ismerős figurákat és helyzeteket találunk: Volksbund-szervező ügyvédet, nevét visszanevetesítő kiskereskedőt, betűfaló, túlérzékeny fivért, akiből náci lesz, dolgos, bőbeszédű német katonát, akit az öregek mintegy a fiuká fogadnak; hagymalében festett barna inget és bálnész, egykedvű, rezesbandás népgyűlést; hazafias érzelmű plébánost, akinek volksbundisták és újsütetű kommunisták egyaránt beverik az ablakait; sztálinvárosi életképet s Talpra magyart 56-ban az első világháborús emlékműnél. A változásokat egy-egy rádióhír jelzi, vagy hogy a rendőrök helyébe újabbak jöttek, erőszakosabbak, akiknek, úgy látszik, bizonyítaniuk kell.

Történeti okfejtésre kétszer fordul a szó, mindkétszer Uray plébános figurája ad rá lehetőséget; először a Volksbund korteskedéseivel kapcsolatban: „akik itt mindenfelé mocorognak, egyet tudniuk kéne: ez itten Magyarország”; később a nemzetiségi sorsról általában: „a kapcsolat bármilyen hazához szellemi közvetítőt kíván”. A nemzetiségi értelmiség azonban — papok, ügyvédek, tanítók — igazából nem tartozik sem a magyarokhoz, sem a nemzetiségéhez.

csak az marad kifejtetlenül: miféle apolitikus közösségvállalásban lehetne megtalálni a különállás-együttélés emberséges módját. Ám nem ennek végig-gondolása a regény célja, még csak a németiség megkülönböztető jegyeinek megragadása sem: teljes empátiával, önmagában ábrázolt világot kapunk, ösz-szevetés, viszonyítás nélkül.

A szerzőt elkötelezettsége a regénykompozíciótól függetlenül is visszatartja attól, hogy világmegváltó és nemzetmentő eszméket szabadítson el regényében: a vizsgálatot a túrés, az elviselés határaihoz, a túlélés-továbbélés erejének forrásához viszi közel. Felhívja a figyelmet arra, hogy végül is a nép hagyományai, a kor, a politikai erőviszonyok s az emberi pszichikum által is meghatározott túrésküszöb az, ami a politikának határokat szab, vagy még inkább: ami a történelmi szükségszerűséget a mindennapi tapasztalat számára is megjeleníti.

Mivel a mű ábrázolási köre erre a tapasztalatra szorítkozik, a regényben a túréshatár átlépésének következményei is személyesek: valamilyen morális állásfoglalás kikristályosodása, vagy ellenkezőleg: a lelkierő megroppanása, ami a halál téveszthetetlen előjele, Probst, az idősebb Probst és Mess apja esetében egyformán. Valami kedvetlenség, közöny a munkához, a helyhez, ahol éltek, hiányérzet, aminek a betöltését meg sem kísérelhetik, még jóval a fizikai összeomlás előtt. Probst esetében találunk nyílt megfogalmazást: megrendült a hite, hogy „ami történik a világban, mégis valamilyen okkal történik”.

A dolgok értelme szintén Probst előtt tárul föl a regény harmadik fejezetében — s ez elnyeléssel fenyegeti. Öccse eltűnésekor Uray egy volt barátjának elbeszélését idézi föl neki. A német városka cirkuszában a nagyszerű bohóc számát mindig úgy jelentették be, mint a „Flint testvérpár” produkcióját. A bohóc azonban minden este egyedül játszotta végig a számot: tudva, hogy te „vársz félfigyelemmel valakire, arra a másikra. Akit sugallt neked... Úgy lépsz ki a cirkusból, hogy valójában nem rá gondolsz, aki játszott, nyavalygott neked, aki a lelkét tette ki. Nem. Te arra gondolsz, aki meg sem jelent. Aki valójában ez az egy. S tetejében még csalódott is vagy... Micsoda elképesztő ötlet. Micsoda kockázat, szerénység... Ez volna a művészet, fenét művészet, az egész élet lényege ez volna, barátom.” Probst maga is úgy vélekedett, hogy a bohóc a nehezebbiket választotta („mintha valami láthatatlant kívánna pártolni”), de ebbe már nem mert belegendolni, félt, hogy ő is elveszíti a fejét.

A „láthatatlant” a regényben azok pártolják a legközvetlenebbül — akik a tanító biztató szavain hosszan, kétségek közt eltöprengenek, mint Mess anyja („Csak tudnám, mi benned az a tehetség. Csak tudnám.”); könnyezve hallgatják a plébános bennfentes szavait, amiből ugyan nem értenek egy kukkot sem, de amit az az ő fiuknak (Kovács Vroni) mond el; akik huszónhét pengőért nagy, fényes trombitát vesznek, s hiszik, hogy „akinek esze van hozzá, annak tanulnia kell, azt minden rendszernek engedni muszáj”. Akik „fineszés” emberek maguk is, vagy könnyebb lelkületű, nem szerző fajták; éjszaka a dunna alatt szájmuzsikán dúdolt mazurra ringatják tagjaikat — a kisebb gyerekek közben az apja talpát vakargatja, nem nagy meggyőződéssel. Társas életük kikezdehetetlen, éppen csak a kisélelések szaporodnak meg a betelepítések és kitelepítések után.

A „honvágy-színes” riport aligha készült el. Mess András gyerekkori pajtását elborult elmével találta meg egy Berlinhez közeli kisvárosban. Saját sorsa sztálinvárosi barakkokon, gyűldéken, csillehúzkodáson, tüdőklinikán át

vezetett a vidékieknek szóló pesti lap házszerkesztőségéig. E lap szerkesztője lett a „hónaalányuló”, aki csak egy vagy kettő akad az életben.

S emellett volt más segítség is Mess pályáján. Azok segítettek, akik a fiadzó szegénységben mindinkább pusztá önmagukkal vívták meg létharcukat. A dolgoz-fineszes emberek, akik a „láthatatlannak” is lerótták adójukat — Istennek — s az illékony-tünékeny tehetségnek is. Hónaalányuló maga a megpróbáltatás, annak, aki állja. — S a közösség, mely (s talán ez a regény nagy furfangja) nem változott, melynek története egy belső harc története, egy struktúra vívódása, amellyel átmenti önmagát.

Ennek a szívós megmaradásnak a metaforája Mess emléke, mikor télvíz idején a megtépázott fedelű juhodályban ma született báránykákat látott, ahogyan „bújnak a hodály sűrűjébe, igyekeznek a nagyobb testek melegébe, a szürke, cafatos gyapjas, faggyas hasak alá sodródva... kínlódnak, ha ilyenkor jönnek a világra. Olyankor viszontagon vannak... aztán ha kibírják, megérik a meleget, a legeltetést, még kos meg jerge korukban is táncot járnak. Nincs ami lebírja őket.”

Az ábrázolás mélyről jövő, konok erejét a regény e legszimbolikusabb soraiban érezhetjük a leginkább — mikor éppen a kiszolgáltatottság, a sorsnak alávetettség jelképe válik a didergő világ metaforájává. (*Magvető.*)

RADICS PÉTER